

Katowice, dnia 22 LIP. 2022
(ZPO)

K-RD.5140.32.2022.MB

Nr rejestru: **A / 1026 / 22**

DECYZJA

W SPRAWIE WPISU DO REJESTRU ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WOJ. ŚLĄSKIEGO

Na podstawie art. 3, art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 7 pkt 1, art. 8, art. 9 ust. 1, art. 89 pkt 2, art. 91 ust. 4 pkt 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r. poz. 840 ze zm.), art. 104 § 1 ustawy z dnia 14 czerwca 1960 roku Kodeks postępowania administracyjnego (t.j. Dz.U. z 2021, poz. 735 ze zm.), w wyniku postępowania administracyjnego prowadzonego z urzędu,

Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Katowicach orzeka

wpisać do rejestru zabytków nieruchomych województwa śląskiego pod numerem A/1026/22 następujący obiekt:

- **budynek dawnej dyrekcji Kopalni Węgla Kamiennego „Anna” w Pszowie, położony przy ul. P. Skwary 27, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski, woj. śląskie.**

Zakres wpisu do rejestru zabytków obejmuje budynek w obrysie jego murów zewnętrznych – zgodnie z oznaczeniem na załączonej mapie, stanowiącej integralną część niniejszej decyzji.

Dla działki ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski, Sąd Rejonowy w Wodzisławiu Śląskim prowadzi księgę wieczystą nr GL1W/00034123/6. Właścicielem ww. budynku oraz użytkownikiem wieczystym ww. działki ewidencyjnej jest Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A. z siedzibą w Bytomiu.

UZASADNIENIE

Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Na podstawie art. 31 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem wszczęcia postępowania oraz dopuszczenia jej do udziału w postępowaniu, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny.

Niniejsze postępowanie wszczęto z urzędu – postanowieniem K-RD.5140.32.2022.MB z dn. 27.05.2022 r. – po rozpatrzeniu wniosku Stowarzyszenia Sympatyków Byłej Kopalni „Anna”, ul. M. Konopnickiej 46, 44-370 Pszów, tj. wniosek z dn. 29.04.2022 r. (wpływ dn. 09.05.2022 r.), uzupełniony pismem z dn. 19.05.2022 r. (wpływ dn. 24.05.2022 r.) – w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomych woj. śląskiego budynku dawnej dyrekcji Kopalni Węgla Kamiennego „Anna” w Pszowie, położonego przy ul. P. Skwary, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski, woj. śląskie.

W dn. 09.05.2022 r. do Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach wpłynął wniosek Stowarzyszenia Sympatyków Byłej Kopalni „Anna”, ul. M. Konopnickiej 46, 44-370 Pszów (wniosek z dn. 19.04.2022 r., wpływ dn. 09.05.2022 r.), uzupełniony pismem z dn. 19.05.2022 r. (wpływ dn. 24.05.2022 r.)

o wszczęcie z urzędu postępowania administracyjnego w sprawie wpisania do rejestru zabytków województwa śląskiego i wpisanie do tegoż rejestru obiektu: *budynku dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie, położonego przy ul. P. Skwary, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski*. Ww. stowarzyszenie w ww. wniosku nie wniosło o dopuszczenie go do udziału we wskazanym postępowaniu administracyjnym na prawach strony.

Zgodnie z art. 9 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Na podstawie art. 31 § 1 Kodeksu postępowania administracyjnego organizacja społeczna może w sprawie dotyczącej innej osoby występować z żądaniem wszczęcia postępowania oraz dopuszczenia jej do udziału w postępowaniu, jeżeli jest to uzasadnione celami statutowymi tej organizacji i gdy przemawia za tym interes społeczny.

Działalność organizacji społecznej określona w jej statucie, musi być w ten sposób określona, aby dawała możliwość ustalenia, że wiąże się ściśle z przedmiotem sprawy o wszczęcie której wnioskuje. Mając powyższe na względzie, przeanalizowano Regulamin Stowarzyszenia (przyjęty uchwałą n 2 z dn. 09.03.2017 r.) celem ustalenia, czy żądanie wzmiankowanej organizacji jest uzasadnione jej celem statutowym oraz czy żądanie zostało złożone w imieniu organizacji przez jej należycie umocowane organy. Po przeanalizowaniu wniosku organizacji społecznej oraz jej statutu stwierdzono, iż zostały spełnione przesłanki uzasadniające wszczęcie postępowania w sprawie.

Stwierdzono, iż istnieje merytoryczny związek między przedmiotem wszczętego postępowania administracyjnego a celami statutowymi wzmiankowanej organizacji społecznej. Zgodnie z Regulaminem celem Stowarzyszenia jest m.in. *ratowanie zabytków architektury i techniki byłej kopalni „Anna” oraz opieka nad nimi* (§ 2 pkt 1 lit. b Regulaminu). W ww. Regulaminie zawarto sposób realizacji swych celów przez Stowarzyszenie (§ 2 pkt 2, lit. b Regulaminu). Do wniosku Stowarzyszenia z dn. 29.04.2022 r. (wpływ dn. 09.05.2022 r.), uzupełnionego pismem z dn. 19.05.2022 r. (wpływ dn. 24.05.2022 r.) oprócz kopii Regulaminu i kopii uchwały o jego przyjęciu, dołączono także kopię informacji o wpisie do ewidencji stowarzyszeń zwykłych prowadzonej przez Starostę Powiatu Wodzisławskiego pod nr 5 (pismo WOZ.512.5.2017 z dn. 14.03.2017 r.) oraz kopię uchwały nr 1/21 z dn. 26.02.2021 r., która potwierdza, że prawo do występowania w imieniu Stowarzyszenia posiada Zarząd Stowarzyszenia, w skład którego wchodzi Pan Marek Kubik oraz Pan Marcin Biegalski.

W swoim wniosku Stowarzyszenie wskazało, że *„budynek dyrekcji byłej kopalni „Anna” w Pszowie jest nierozzerwalnie związany z „krajobrazem” terenów pokopalnianych i miasta Pszowa. Jest to ponad stuletni obiekt, który znajdował się na widokówkach z naszego miasta już w 1905 roku. Tak więc został wybudowany wcześniej niż rozpoczął swoją pracę na kopalni Hans Poelzig. Niemniej jednak jest to budynek o dużej wartości historycznej i architektonicznej (wczesny modernizm) [...]. Uważamy, że wpisanie budynku będącego przedmiotem naszego wniosku, do gminnej ewidencji zabytków miasta Pszowa, stanowi niewystarczające zabezpieczenie. Jedynie wpisanie budynku dyrekcji kopalni „Anna” do wojewódzkiego rejestru zabytków zapewni temu obiektowi właściwą ochronę. Jest to ze wszelkich miar uzasadnione jego walorami historycznymi i architektonicznymi”*.

W wyniku wstępnego rozpoznania stwierdzono, że – zgadzając się z zawartymi we wniosku Stowarzyszenia informacjami – przedmiotowy obiekt może być ściśle związany z historią rozwoju przemysłu w Pszowie i na terenie Górnego Śląska oraz posiadać wartości zabytkowe, wobec czego zasadnym jest zbadanie wartości ww. obiektu, pod kątem ewentualnego wpisu do rejestru zabytków nieruchomości województwa śląskiego. Takie badanie przeprowadza się w formie postępowania administracyjnego. Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Katowicach uznał, że w interesie społecznym jest rozważenie wzmocnienia nadzoru konserwatorskiego i zbadanie w ramach postępowania administracyjnego czy ww. obiekt kwalifikuje się do wpisu do rejestru zabytków czy też nie. Tym samym należało uznać żądanie Stowarzyszenia za zasadne, postanawiając o wszczęciu postępowania o wpis do rejestru zabytków.

Podkreślić także należy, iż organizacja społeczna ubiegająca się o dopuszczenie do udziału w postępowaniu powinna uprawdopodobnić, że przyczyni się do lepszego wypełnienia przez postępowanie administracyjne jego celów (por. wyrok NSA z dnia 11 kwietnia 2012 r., sygn. akt II OSK 122/11, orzeczenia.nsa.gov.pl). Organizacja społeczna, żądając dopuszczenia do udziału w postępowaniu, winna dołożyć wszelkich starań, aby jej wniosek był merytorycznie określony z punktu widzenia nie tylko kryteriów określonych w art. 31 § 1 k.p.a., ale także z punktu widzenia przedmiotu żądania tak, aby organ decydujący o takim dopuszczeniu mógł oprzeć się na jednoznacznie wyrażonym zamiarze (por. wyrok NSA z dn. 20 kwietnia 2012 r., sygn. akt II OSK 218/11, orzeczenia.nsa.gov.pl). Już choćby konieczność wykazania powyższych przesłanek wymaga od organizacji posiadania kwalifikacji merytorycznych związanych z przedmiotem postępowania. Stowarzyszenie nie wniosło o dopuszczenie do udziału w postępowaniu.

Stowarzyszenie wskazało na interes społeczny, polegający na zachowaniu i ochronie potencjalnie zabytkowego obiektu, jakim jest budynek dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie. Zgodnie z orzecnictwem sądów administracyjnych pojęcie interesu społecznego winno być przez organizację społeczną uprawdopodobnione (co nastąpiło w tym przypadku), a nie udowodnione (co następuje w drodze postępowania administracyjnego). Wobec powyższego, na podstawie art. 31 § 1 i 2 Kodeksu postępowania administracyjnego rozstrzygnięto jak w postanowieniu K-RD.5140.32.2022.MB z dn. 27.05.2022 r.

W toku postępowania zgromadzono materiał charakteryzujący historię i stan zachowania obiektu, m.in. wykorzystano materiały przedłożone przy wniosku Stowarzyszenia Sympatyków Byłej Kopalni „Anna”, ul. M. Konopnickiej 46, 44-370 Pszów (wniosek z dn. 19.04.2022 r., wpływ dn. 09.05.2022 r.), uzupełnionego pismem dn. 19.05.2022 r. (wpływ dn. 24.05.2022 r.). Do akt sprawy włączono potwierdzoną za zgodność z oryginałem kopię decyzji tut. organu z dn. 19.11.2015 r., znak: K-RD.5130.5.2013.KL, orzekającej o wpisie do rejestru zabytków pod numerem A/424/15 budynków wchodzących w skład zabudowy Kopalni Węgla Kamiennego „Anna” w Pszowie (oberża, kasyno i dom towarowy, kompleks dawnej elektrociepłowni i budynek maszyny wyciągowej Szybu „Chrobry I”). Do akt sprawy włączono także fragment publikacji pn. „Kopalnia Anna na dawnej i współczesnej fotografii 1832–2004” (aut. B. Kołodziej, Pszów 2010). W celu oceny zachowanych walorów zabytkowych obiektu dn. 24.06.2022 r. przeprowadzono oględziny nieruchomości, z których sporządzono protokół i dokumentację fotograficzną, w celu porównania ze zgromadzoną dokumentacją w sprawie.

W dn. 24.06.2022 r., podczas oględzin ww. budynku dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie, położonego przy ul. P. Skwary, na działce ewid. nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, Zarząd ww. Stowarzyszenia – Marek Kubik oraz Marcin Biegalski – zawnieśli do Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach o *dopuszczenie na prawach strony do udziału w toczącym się postępowaniu w sprawie wpisu do rejestru zabytków nieruchomości woj. śląskiego, dotyczącym budynku dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie, położonego przy ul. P. Skwary, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski*. Wniosek złożono w formie ustnej do protokołu, spisane podczas ww. oględzin w dn. 24.06.2022 r. Należy podkreślić, że niniejsze postępowanie wszczęto postanowieniem K-RD.5140.32.2022.MB z dn. 27.05.2022 r., po rozpatrzeniu wniosku Stowarzyszenia Sympatyków Byłej Kopalni „Anna”, ul. M. Konopnickiej 46, 44-370 Pszów (wniosek z dn. 19.04.2022 r., wpływ dn. 09.05.2022 r.), uzupełnionego pismem z dn. 19.05.2022 r. (wpływ dn. 24.05.2022 r.). Tak więc dokumentacja dot. ww. organizacji społecznej, jej organów oraz podstaw prawnych funkcjonowania, znajduje się już w aktach sprawy. Po przeanalizowaniu wniosku organizacji społecznej oraz jej statutu stwierdzono, iż zostały spełnione przesłanki uzasadniające dopuszczenie jej do udziału w postępowaniu na prawach strony. Stwierdzono, iż istnieje merytoryczny związek między przedmiotem wszczętego postępowania administracyjnego a celami statutowymi wzmiankowanej organizacji społecznej. Zgodnie z Regulaminem celem Stowarzyszenia jest m.in. *ratowanie zabytków architektury i techniki byłej kopalni „Anna” oraz opieka nad nimi* (§ 2 pkt 1 lit. b Regulaminu). W ww. Regulaminie zawarto sposób realizacji swych celów przez Stowarzyszenie (§ 2 pkt 2, lit. b Regulaminu). Do wniosku Stowarzyszenia z dn. 29.04.2022 r. (wpływ dn. 09.05.2022 r.), uzupełnionego pismem z dn. 19.05.2022 r. (wpływ dn. 24.05.2022 r.) oprócz kopii Regulaminu i kopii uchwały o jego przyjęciu, dołączono także kopię informacji o wpisie do ewidencji stowarzyszeń zwykłych prowadzonej przez Starostę Powiatu Wodzisławskiego pod nr 5 (pismo WOZ.512.5.2017 z dn. 14.03.2017 r.) oraz kopię uchwały nr 1/21 z dn. 26.02.2021 r., która potwierdza, że prawo do występowania w imieniu Stowarzyszenia posiada Zarząd Stowarzyszenia, w skład którego wchodzi Pan Marek Kubik oraz Pan Marcin Biegalski. Wobec powyższego postanowieniem K-RD.5140.32.2022.MB z dn. 30.06.2022 r. Śląski Wojewódzki Konserwator Zabytków w Katowicach dopuścił Stowarzyszenia Sympatyków Byłej Kopalni „Anna”, ul. M. Konopnickiej 46, 44-370 Pszów na prawach strony do udziału w postępowaniu administracyjnym w sprawie wpisania do rejestru zabytków nieruchomości województwa śląskiego budynku dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie, położonego przy ul. P. Skwary, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski.

O zakończeniu postępowania dowodowego poinformowano strony pismem z dn. 05.07.2022 r., znak: K-RD.5140.32.2022.MB. W tym samym piśmie pouczone strony o możliwości zapoznania się z aktami sprawy oraz wypowiedzenia się co do zebranych dowodów i materiałów w sprawie. Żadna ze stron nie skorzystała z tego uprawnienia.

Ustalono co następuje:

W 1832 r. w pszowskim majątku wybudowano młyn parowy do mielenia wapna oraz wapiennik. W związku z czym zaczęto poszukiwać złóż węgla w okolicy Pszowa. W tym samym roku burmistrz Rybnika Augustyn Fryderyk Fritze uzyskał pozwolenie na eksploatację węgla w polu Anna. Dwa lata później wydrążono pierwsze

szyby „Fund” i „Richard” do głębokości 30 m. Dopiero jednak w 1840 r. Fritze uzyskał nadanie kopalni „Anna”. W dwa lata później na szybie Richard zainstalował pierwszą pompę parową. Rozpoczęła się tym samym regularna eksploatacja podziemna. W 1855 r. kupiec Józef Doms uzyskał nadanie na kopalni „Albin” i rozpoczął drążenie szybu „Johann”. W roku następnym Doms wykupił połowę kuksów kopalni „Anna” od Fritzego i połączył oba zakłady w Skonsolidowaną Kopalnię „Anna”. W następnych latach szyb „Johann” stał się głównym szybem wydobywczym. Od 1858 r. pracowała tam parowa pompa odwadniająca i parowy kołowrót. W 1863 r. pogłębiono szyb pomocniczy „Utgenant”, a szyb „Richard” unieruchomiono, likwidując wystużoną parową pompę (odtąd to miejsce nazywano „Stara maszyna”). W następnym roku spadkobiercy Domsa wykupili udziały Fritzego i utworzyli spółkę prawa handlowego zarządzającą kopalnią. Pierwotna kopalnia stanowiła niewielki zespół zabudowy z maszynownią, kotłownią i wieżą wyciągową (prawdopodobnie drewnianą lub basztową). Powstała wtedy również cechownia, gdzie gromadzili się górnicy przed i po szychcie i gdzie mieścił się zarząd zakładu. W 1882 r. ze względu na brak funkcjonującej w pobliżu linii kolejowej uruchomiono parową kolejkę linową prowadzącą do dworca w Czernicy. W 1888 r. nastąpiła katastrofa – kurzawka załamała kopalnię i nie można było prowadzić dalszej eksploatacji, gdyż Towarzystwo nie miało środków na odwodnienie kopalni. W następnym roku nieczynny zakład kupił miejscowy potentat w handlu węglem Emanuel Friedlaender. W ciągu dwóch lat usunięto kurzawkę i ponownie uruchomiono kopalnię. Nastąpiła druga faza rozwoju zakładu. W latach dziewięćdziesiątych XIX wieku nastąpił gwałtowny rozwój kopalni i poszerzono pole górnicze kopalni o dalsze nadania. W 1903 r. kopalnia „Anna” weszła w skład utworzonego przez Friedlaendera Rybnickiego Gwarectwa Węglowego (z kopalniami „Ema” i „Roemer”). W 1900 r. ukończono pogłębienie szybu Johann do 260 metrów, zainstalowano stalową wieżę wyciągową oraz uruchomiono w maszynowni nową parową maszynę wyciągową. Powstała również zabudowa towarzysząca: kompresorownia, łaźnia, siłownia elektryczna, administracja, stajnia oraz całkowicie przebudowana kotłownia. Elektrownia wyposażona była w cztery generatory synchroniczne o łącznej mocy 800 KW. Napęd generatorów stanowiły parowe maszyny napędowe tłokowe zasilane parą o ciśnieniu 8 atm. Parę produkowała kotłownia o kotłach płomienicowych nawęglanych ręcznie i zasilanych wodą dołową bez uzdatniania. W 1907 r. uruchomiono sortownię w sąsiedztwie szybu Leo. W następnych latach powstał nowy kompresor przy szybie Johann oraz stolarnia i łaźnie (robotnicza i dozoru). W 1908 r. w sąsiedztwie kopalni, dla pracowników i ich rodzin zamieszkałych w okolicznych osiedlach, oddano do użytku budynek usługowy mieszczący oberżę (*Wirtshaus*), kasyno zakładowe oraz dom towarowy (*Kaufhaus*). Obiekt w tym charakterze funkcjonował w okresie międzywojennym. W latach 30. XX w. prawdopodobnie powiększono go, dobudowując do ścian szczytowych kilkusiołowe dobudówki. Od południowego wschodu dostawiono obiekt o tej samej wysokości i powiązano go z istniejącym wspólnym dachem. Natomiast od północnego zachodu dostawiono budynek niższy, jednokondygnacyjny, wyprzedzając wejście do oberży oraz likwidując boczne wejście do kasyna. Zmieniono również wygląd dachu, gdyż od elewacji głównej zwiększono ilość facjatek, natomiast w elewacji tylnej wprowadzono zagospodarowany strych części centralnej.

W okresie powojennym w miejscu kasyna i oberży powstał Klub Technika NOT oraz Biblioteka NOT. Placówka handlowa jeszcze jakiś czas działała, ale prawdopodobnie w formie spółdzielczej. W latach 80. XX w. budynek uległ dalszym przebudowom, głównie wnętrza na cele administracyjne (między innymi dom związków zawodowych). W czasie pierwszej wojny światowej przeprowadzono gruntowną rozbudowę zakładu tworząc nowy zespół szybowy „Rudolf”. Już w 1912 r. rozpoczęto drążenie podwójnego szybu, stosując metodę tubingową. Ukończono prace w 1916 r. osiągając poziom 260 m. Powstały wtedy nowe obiekty towarzyszące takie jak: nadszybie, maszynownia (z elektryczną maszyną firmy Siemens Schuckert), ekspedycja, rozdzielnia, biura ruchu i markownia. Jednocześnie doprowadzono w sąsiedztwo nowego zespołu szybowego boczną kolejką z Olzy, przy której powstał zakład przetwórczy (prace zrealizowano w 1919 r.). W 1915 r. w sąsiedztwie nowego zespołu szybowego zaczęto wznosić kompleks elektrociepłowni, o formie i wystroju analogicznym do budynku maszynowni szybu „Chrobry I”. Kompleks elektrociepłowni złożony jest z budynku rozdzielni głównej, kotłowni, budynku biurowego oraz maszynowni, w której zlokalizowano turbogenerator AEG uruchomiony w 1917 r. Przejął on zadania dawnego kompleksu elektrowni, kotłowni i sprężarkowni przy szybie „Jan”. Kompleks ten do dnia dzisiejszego nie uległ poważnym przekształceniom, prowadzono w nim jedynie bieżące remonty. Budynek tworzący kompleks zabudowy elektrociepłowni wraz z budynkiem maszyny szybu „Chrobry I” zostały wzniesione w jednym czasie. Są to obiekty architektonicznie ze sobą powiązane, a elementy zabudowy elektrociepłowni tworzą ze sobą także całość pod względem konstrukcyjnym i technologicznym. Stanowią bardzo ciekawy przykład architektury o przemysłowym, monumentalnym i modernistycznym charakterze, podkreślonym wertykalnymi podziałami.

Projektantem całego kompleksu był wybitny berliński architekt Hans Poelzig (1869–1936), absolwent Wyższej Szkoły Technicznej w Berlinie–Charlottenburgu, państwowy radca budowlany, wykładowca i wieloletni dyrektor Państwowej Akademii Sztuki i Rzemiosła Artystycznego we Wrocławiu. Uczelnia ta, od 1913 r.

posiadająca status akademii królewskiej, w pierwszych dziesięcioleciach XX w. była jedną z najbardziej postępowych szkół w Niemczech. Wykładał również w Pruskiej Akademii Sztuki w Berlinie oraz od 1924 r. w swojej macierzystej uczelni, Wyższej Szkole Technicznej w Berlinie–Charlottenburgu. Od 1908 r. Poelzig był członkiem, a w latach 1919–1922 przewodniczącym Werkbundu, założonej w 1907 r. organizacji skupiającej artystów, architektów i inżynierów, która miała wielki wpływ na rozwój architektury modernistycznej w Niemczech i sąsiednich krajach. Sam Poelzig był autorem wielu dzieł o modernistycznym charakterze. Można do nich zaliczyć zabudowania kopalni „Marcel” w Radlinie oraz nieistniejącą Wieżę Górnośląska w Poznaniu. W 1927 r. według projektu Poelziga przebudowane zostały kopuła i część wnętrza gmachu Opery Śląskiej w Bytomiu. W schyłkowym okresie Republiki Weimarskiej Poelzig projektował wielkie założenia urbanistyczne jak berlińskie centrum wystawowe czy biura IG we Frankfurcie nad Menem - główną siedzibę jednego z najważniejszych wówczas europejskich koncernów. Hans Poelzig zaliczany jest do najwybitniejszych architektów niemieckich początku XX w., który pozostał wierny idei artystycznej natury architektury, wierząc, że „forma symboliczna” znaczy więcej niż jakiegokolwiek względy funkcjonalne i społeczne, a nawet polityczne. Był osobowością przerastającą niemal wszystkich przedstawicieli niemieckiej sceny architektonicznej pierwszej połowy XX w., wyznaczał nowe standardy we wszystkich dziedzinach architektury: projektował bowiem domy prywatne i całe fragmenty miast, architekturę przemysłową, teatry, kina, stoiska wystaw targowych i stacje radiowe. W historii architektury odegrał wielką rolę, przede wszystkim dzięki odważnemu stosowaniu żelbetu oraz unikaniu zbędnych zdobień. Zaprojektowana przez niego zabudowa kopalni „Anna” w Pszowie stanowi przykład protofunkcjonalizmu, zapowiadający stylistykę budynków wznoszonych dopiero dekadę później. W piętnaście lat po powstaniu zabudowań kopalni „Anna” pisano, że w Pszowie architekt wydobyl „monumentalne piękno architektury przemysłowej”, która jeszcze kilka lat wcześniej nie była uznawana jako ta, zasługująca na miano wysokiej sztuki. Twórczość projektowa Hansa Poelziga była doceniona już w latach 30. XX w., mianowany był wówczas mistrzem, który swoim uczniom „wpaja przekonanie, że budynek nie jest tylko konstrukcją lub tylko dziełem sztuki lirycznej, ani maszyną do życia, lecz jest organizmem, jak wszystkie rzeczy, które służą życiu ludzkiemu, dziełem sztuki, jak każdy produkt twórczości ludzkiej i zarazem konstrukcją, jak wszystkie przedmioty z pracy rąk pochodzące, czyli jest architekturą”. Nie do przecenienia jest też wkład tego twórcy w rozwój dwudziestowiecznej architektury, co w przypadku województwa śląskiego nabiera szczególnego znaczenia, zwłaszcza biorąc pod uwagę późniejsze doświadczenia z nowoczesną architekturą.

W 1922 r. kopalnia znalazła się w polskiej części Górnego Śląska. Główne szyby przemianowano: „Johann” na „Jan”, a „Rudolf” na „Chrobry”. W tym samym roku w związku z przebudową układu drogowego zbudowano tunel pieszy pod drogą do Raciborza, łącząc tym samym dwie części kopalni. W związku z fiaskiem planów budowy koksowni w sąsiedztwie kopalni „Anna” zrealizowano transport linowy do koksowni „Emma”. W latach 30. XX w. zaczęto pogłębiać szyby kopalni do poziomu 500 m. W tym czasie wzniesiono pompownię, zmodernizowano straż pożarną oraz unowocześniono płuczkę. W kotłowni zainstalowano nowy kocioł Wiesner. W czasie wojny rozbudowano jedynie kotłownię i elektrownię. Zimą 1945 r. w wyniku bombardowań zniszczony został zespół energetyczny, co unieruchomiło kopalnię, jednak już w kwietniu tego roku wznowiono wydobywanie. W 1950 r. przeprowadzono pierwszą modernizację zakładu. W następnych latach zmodernizowano płuczkę (w 1954 r.) oraz wymieniono parową maszynę wyciągową na elektryczną w maszynowni szybu „Jan” (w 1955 r.) oraz w szybie „Chrobry I” przedział zachodni. W 1958 r. oddano do użytku nową lampownię, łaźnię oraz ambulatorium zakładowe. W latach 1963-1966 pogłębiono szyb Chrobry II z betonową wieżą basztową. Dwa lata później wzniesiono warsztat mechaniczny. Stale też pogłębiano szyby, schodząc coraz niżej z eksploatacją. W 1972 r. wzniesiono następną łaźnię robotniczą. W następnych latach poważnie zmodernizowano zakład przerobczy. W 1979 r. uruchomiono cztery elektrofiltry przy kotłowni. W latach 80. XX w. pozyskano nowe pole górnicze z kopalni „Marcel”. W latach 1990–1993 kopalnia „Anna” stanowiła samodzielny podmiot gospodarczy. W 1993 r. została włączona w struktury Rybnickiej Spółki Węglowej S.A. W tym czasie zaczęto eksploatować poziom 1000 m. Zlikwidowano w tym czasie systematycznie wszystkie szyby peryferyjne, prócz najnowszych. Od 2004 r. kopalnia „Anna” została włączona w struktury Kompanii Węglowej i połączona z kopalnią „Rydułtowy” jako „Rydułtowy–Anna”. W 2011 r. ze względu na wyczerpanie zasobów postanowiono rozpocząć likwidację ruchu „Anna”, który trwał od początku 2012 r. W 2016 r. kopalnia „Anna” została przez Kompanię Węglową przekazana Spółce Restrukturyzacji Kopalń (SRK), a w 2019 r. część terenów pokopalnianych SRK przekazała na rzecz Miasta Pszów. Omawiany budynek dawnej dyrekcji kopalni pozostał we własności SRK.

Kopalnia Węgla Kamiennego „Anna” w Pszowie powstawała w latach 1832–1856, 1912–1918 oraz w latach 60. i 70. XX w. Ponieważ zespół zabudowy kopalni został wzniesiony w różnych etapach, nawiązuje do kilku stylów architektonicznych (historyzm, modernizm, secesja), ale w przeważającej części obiekty przemysłowe są bezstylowe. Znanym jest tylko jeden projektant części zabudowy – Hans Poelzig, którego dziełem jest zespół elektrowni i kotłowni, maszynownia szybu Chrobry I, kuźnia oraz warsztat elektryczny. Brak jest materiałów

historycznych i innych przesłanek, by stwierdzić, że Poelzig zaprojektował m.in. magazyn główny, zlokalizowany pomiędzy rozdzielnią, a nadszybiem „Chrobry I”, oraz omawiany budynek dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie, położony przy ul. P. Skwary, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów.

Omawiany budynek dawnej dyrekcji kopalni „Anna” w Pszowie, położony przy ul. P. Skwary, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2, obr. 0001 Pszów, mieści się po południowej stronie drogi prowadzącej od centrum Pszowa w kierunku północnym (obecnie ul. P. Skwary). Przed budynkiem zlokalizowany jest niewielki parking, a podjazd i dojazd do budynku są utwardzone. Teren nieruchomości jest płaski, częściowo ogrodzony od strony ul. P. Skwary. Budynek jest zamknięty i zabezpieczony przed dostępem osób postronnych; obecnie nieużytkowany, planowany do sprzedaży.

Gmach wzniesiono w technologii tradycyjnej, jako obiekt murowany z cegły pełnej, na planie prostokąta z dwoma prostokątnymi pseudoryzalitami. Zwartą bryłę budynku wieńczy dach dwuspadowy z kalenicą poprowadzoną wzdłuż dłuższego boku. Pseudoryzality nakryto dachami dwuspadowymi z kalenicami ustawionymi prostopadle względem osi dachu głównego. Drewniana konstrukcja więźby dachowej została pokryta papą. Budynek jest pięciokondygnacyjny, podpiwniczony, z częściowo użytkowanym poddaszem. Posiada ok. 1380 m² powierzchni użytkowej oraz 442 m² powierzchni zabudowy i kubaturę 6356 m³. Budynek wzniesiono ok. 1900 r., w 1911 r. od strony południowej dostawiono do niego łaźnię urzędniczą w formie ceglanego niższego obiektu (obecnie nieistniejąca).

Elewacje są nietynkowane, wykonane z cegły. Fasada jest 11-osiowa, symetryczna, posadowiona na kamiennym cokole. Wejście główne znajduje się na osi centralnej, poprzedzone 5-stopniowymi schodami, murowanymi, jednobiegowymi. Otwory okienne w kształcie prostokąta stojącego zamknięto ceglany łukiem odcinkowym z kamiennym kluczem. Dwie pary okien w szczytach ryzalitów są nieco mniejsze i zamknięte łukiem pełnym, a w poddaszu zastosowano otwory w formie prostokąta leżącego. Elewacja frontowa otrzymała dekorację architektoniczną w postaci sześciu symetrycznie rozmieszczonych lizen poprowadzonych przez całą wysokość budynku, które przechodzą w schodkowo ukształtowany ceglany fryz koronujący. Podziały poziome akcentują ceglane gzymsy międzykondygnacyjne przerywane lizenami.

Zachowały się historyczne drzwi wejściowe z nadświetlem jak i drewniane okna z podziałami, skrzynkowe; na parterze i częściowo na piętrze zabezpieczone kratą. Kraty w oknach parteru są stylizowane z dekoracją form geometrycznych.

Odpowiadające sobie elewacje boczne są 3 – osiowe i naśladują układ kompozycyjny fasady. W południowej elewacji widoczne zamurowane otwory okienne.

Elewacja tylna jest 12-osiowa. Można wydzielić w niej trzy części z czego środkowa wyraźnie występuje przed lico muru. Dwie skrajne osie po obu stronach elewacji powtarzają układ zastosowany w fasadzie. Środkowa część jest 8-osiowa z otworem wejściowym na środku oraz mansardą. Układ oraz kształt otworów okiennych został zmodyfikowany przez co elewacja utraciła swoją symetryczność. W części budynku zastosowano konstrukcję z tzw. muru pruskiego. W wyniku wprowadzonych zmian zachowała się jedynie na osiach 3 i 4 pierwszego i drugiego piętra. Prawdopodobnie taka konstrukcja istniała w symetrycznym odbiciu na osiach 9 i 10 (obecnie w tym miejscu widoczne przemurowania). Również na osi 9. wtórnie dobudowano balkon w konstrukcji żelbetowej ze szklaną balustradą.

We wnętrzu zachowała się centralnie ulokowana klatka schodowa, z dwubiegowymi drewnianymi schodami o konstrukcji stalowej. Zasadniczo zachował się wewnętrzny układ pomieszczeń (układ trójtraktowy), częściowo przebudowany – ze względu na zmieniające się potrzeby biurowe zarządu kopalni. Stropy między piętrami są drewniane, a strop między piwnicami a parterem – murowany. Budynek posiada widoczne spękania poprzeczne i podłużne na elewacjach. Widoczne są zalania i ubytki poszycia dachowego.

Obiekt został wybudowany w stylu historyzmu z elementami wczesnego modernizmu. Należy wskazać, że w większości zachował się oryginalny wystrój wnętrza obiektu, gdyż na przestrzeni wielu nie były znacząco przebudowywane, a jedynie doraźnie dostosowywane do potrzeb użytkownika. Zachowała się bryła, rzut i wygląd elewacji, a więc zachowały się walory architektoniczne. Walory historyczne były już wzmiankowane powyżej, gdyż dokumentują historię kopalni węgla kamiennego „Anna” w Pszowie oraz dzieje przemysłu Górnego Śląska, a obiekt jest ważnym przykładem budownictwa administracyjnego dla zarządu i dyrekcji dużego zakładu przemysłowego.

Celem ochrony zabytków jest m.in. zapewnienie warunków umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, ich zagospodarowanie i utrzymanie. O istnieniu zaś chronionej wartości konkretnego obiektu decyduje stan zachowania, czyli autentyczność (por. wyr. NSA z dn. 22.12.2015 r., sygn. akt II OSK 744/14). Należy przy tym rozróżnić ocenę stanu zachowania budynku jako jego stanu technicznego (stabilności elementów konstrukcyjnych, ich zawilgocenia, zagrzybienia, zmurszenia, uszkodzeń mechanicznych i biologicznych, zużycia

budulca, itp.) od oceny stanu zachowania jako autentyczności substancji zabytkowej, tj. zakresu przekształceń i zmian wpływających na stopień zachowania wartości historycznej, artystycznej i naukowej obiektu (np. wymiana budulca na współczesne materiały, niezgodne z miejscową tradycją budowlaną, przebudowa brył zakłócająca ich pierwotną czytelność, zniszczenie detalu architektonicznego, itp.). Istotnym zagadnieniem jest także ewentualna odwracalność niekorzystnych zmian i możliwość rekonstrukcji zniszczonych elementów. Chociaż wpis do rejestru zabytków powoduje dodatkowe obciążenia dla właścicieli i użytkowników nieruchomości, to jednak niedogodności z tego płynące (np. podwyższenie kosztów remontu czy też konieczność uzyskiwania dodatkowych pozwoleń) nie mogą stanowić przesłanki do rezygnacji z objęcia ochroną prawną cennych zabytków. W dobrze pojętym interesie społecznym jest zachowanie dla przyszłych pokoleń dziedzictwa historycznego oraz kulturowego regionu jako dobra wspólnego, co zagwarantowano w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dn. 2 kwietnia 1997 r. (t.j.: Dz. U. 1997 nr 78 poz. 483, ze zm.). Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego (art. 5 Konstytucji), stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju (art. 6 pkt 1 Konstytucji), a obowiązkiem obywatela jest troska o dobro wspólne (art. 82 Konstytucji). Działanie Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w przedmiotowej sprawie, było zgodne z przepisem art. 4 pkt 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, stosownie do którego organy administracji publicznej sprawują ochronę zabytków poprzez m.in. zapewnienie warunków prawnych, umożliwiających trwałe zachowanie zabytków (pkt 1) oraz zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków (pkt 2). Wojewódzki konserwator zabytków ma prawo wszcząć postępowanie o wpis do rejestru zabytków zarówno na wniosek, jaki i z urzędu (art. 9 cyt. wyżej ustawy). Należy podkreślić, że ograniczenie własności nie wyklucza użytkowania nieruchomości, położonych w granicach wpisu do rejestru zabytków, zgodnie z ich funkcją i nie wkracza w istotę tego prawa, lecz ma na celu trwałe zachowanie i utrzymanie zabytkowych wartości chronionego obszaru/obiektu.

Budynek podlega obecnie ochronie konserwatorskiej, gdyż jest ujęty w gminnej ewidencji zabytków miasta Pszów. Tut. organ – po przeprowadzeniu postępowania dowodowego – uznał za zasadne wpisanie ww. obiektu do rejestru zabytków. Zachowana substancja obiektu świadczy o jego proveniencji i pierwotnym przeznaczeniu. Budynek to dzieło, które jest niezwykle ważne dla miasta i regionu, ze względu na swoją wartość architektoniczną, a także historyczną. Waler artystyczny wynika ze scharakteryzowanej powyżej formy architektonicznej obiektu, będącej cennym przykładem ówczesnego budownictwa administracyjnego, jako siedziba zarządu i dyrekcji ważnego górnośląskiego zakładu przemysłowego. Wpis do rejestru zabytków omawianego budynku jest uzasadniony potrzebą ochrony jego wyjątkowej architektury, jako przykład wartościowego i interesującego budownictwa biurowego z początków XX w. Przede wszystkim jednak są istotne jego walory historyczne, gdyż dokumentuje rozwój przemysłu górniczego w regionie, będąc częścią dawnej – nieistniejącej już – kopalni „Anna”.

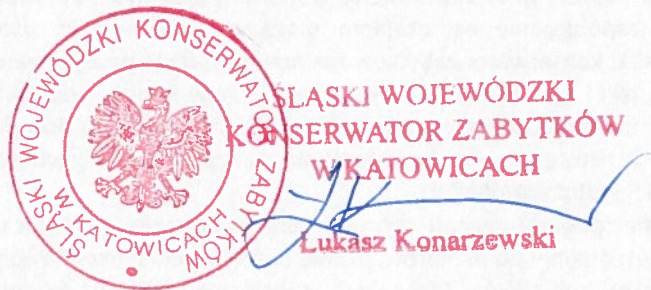
Mając na uwadze powyższe, uznano, że stopień zachowania wartości historycznych, artystycznych i naukowych omawianego obiektu uzasadnia objęcie go ochroną prawną poprzez wpis do rejestru zabytków. Zgodnie z definicją prawną określoną w art. 3 pkt 1 ustawy z 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 lit. c ochronie i opiece podlegają dzieła architektury i budownictwa, bez względu na stan zachowania. W art. 7 pkt 1 jako formę ochrony wskazano wpis do rejestru zabytków, dokonywany – zgodnie z art. 9 ust. 1 – na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy.

Na tej podstawie orzeczono jak w sentencji.

POUCZENIE

1. Od niniejszej decyzji przysługuje odwołanie. Odwołanie od decyzji wnosi się do Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Warszawie za pośrednictwem Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach, w terminie 14 dni od dnia otrzymania niniejszej decyzji.
2. W trakcie biegu terminu do wniesienia odwołania strona może zrzec się prawa do wniesienia odwołania wobec Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach. Z dniem doręczenia Śląskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków w Katowicach oświadczenia o zrzeczeniu się prawa do wniesienia odwołania przez ostatnią ze stron postępowania, decyzja staje się ostateczna i prawomocna.
3. Przed upływem terminu do wniesienia odwołania decyzja nie ulega wykonaniu.

4. Wniesienie odwołania w terminie wstrzymuje wykonanie decyzji, chyba że decyzji został nadany rygor natychmiastowej wykonalności lub podlega ona natychmiastowemu wykonaniu z mocy ustawy.
5. Organ odwoławczy może przeprowadzić na żądanie strony lub z urzędu dodatkowe postępowanie w celu uzupełnienia dowodów i materiałów w sprawie albo zlecić przeprowadzenie tego postępowania organowi, który wydał decyzję.
6. Jeżeli decyzja została wydana z naruszeniem przepisów postępowania, a konieczny do wyjaśnienia zakres sprawy ma istotny wpływ na jej rozstrzygnięcie, na zgodny wniosek wszystkich stron zawarty w odwołaniu, organ odwoławczy przeprowadza postępowanie wyjaśniające w zakresie niezbędnym do rozstrzygnięcia sprawy. Jeżeli przyczyni się to do przyspieszenia postępowania, organ odwoławczy może zlecić przeprowadzenie określonych czynności postępowania wyjaśniającego organowi, który wydał decyzję.
7. Organ odwoławczy przeprowadza postępowanie wyjaśniające również wtedy, gdy jedna ze stron zawarła w odwołaniu wniosek o przeprowadzenie przez organ odwoławczy postępowania wyjaśniającego w zakresie niezbędnym do rozstrzygnięcia sprawy, a pozostałe strony wyraziły na to zgodę w terminie czternastu dni od dnia doręczenia im zawiadomienia o wniesieniu odwołania, zawierającego wniosek o przeprowadzenie przez organ odwoławczy postępowania wyjaśniającego w zakresie niezbędnym do rozstrzygnięcia sprawy.
8. Organ odwoławczy nie przeprowadza postępowania wyjaśniającego, o którym mowa powyżej, jeżeli przeprowadzenie przez organ odwoławczy postępowania wyjaśniającego w zakresie niezbędnym do rozstrzygnięcia sprawy byłoby nadmiernie utrudnione.
9. Do dnia, w którym decyzja w sprawie wpisu do rejestru zabytków stanie się ostateczna, przy zabytku, którego dotyczy postępowanie, zabrania się prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich, robót budowlanych i podejmowania innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku. Zakaz ten dotyczy także robót budowlanych objętych pozwoleniem na budowę albo zgłoszeniem, a także działań określonych w innej decyzji pozwalającej na ich prowadzenie – art. 10a ustawy z dn. 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840 ze zm.).

Załączniki:

1. Kopia mapy ewidencyjnej z zaznaczonym zabytkiem wpisanym do rejestru.
2. Pouczenie o skutkach prawnych wpisu do rejestru zabytków nieruchomości.

Otrzymują (za zwrotnym potwierdzeniem odbioru + zał. 1 i 2):

1. Spółka Restrukturyzacji Kopalń S.A. w Bytomiu, ul. Strzelców Bytomskich 207, 41-914 Bytom
2. Stowarzyszenia Sympatyków Byłej Kopalni „Anna”, ul. M. Konopnickiej 46, 44-370 Pszów

Do wiadomości (+ zał. 1):

1. Starosta Powiatu Wodzisławskiego – Starostwo Powiatowe w Wodzisławiu Śląskim
ul. Bogumińska 2, 44-300 Wodzisław Śląski (jako organ administracji architektoniczno-budowlanej)
2. Burmistrz Miasta Pszów, ul. Pszowska 534, 44-370 Pszów
3. Sąd Rejonowy w Wodzisławiu Śląskim, V Wydział Ksiąg Wieczystych, 44-300 Wodzisław Śląski, ul. 26 Marca 44
4. Narodowy Instytut Dziedzictwa, 00-924 Warszawa, ul. Mikołaja Kopernika 36/40
5. a/a, MZ
6. a/a, MB x 2, dn. 20.07.2022

22 LIP. 2022

Załącznik nr 1

do decyzji z dn., znak: K-RD.5140.32.2022.MB

o wpisie do rejestru zabytków nieruchomości

woj. śląskiego – nr rejestru: **A/1026/22**

PSZÓW: budynek dawnej dyrekcji Kopalni Węgla Kamiennego „Anna” w Pszowie,

położony przy ul. P. Skwary 27, na działce ewidencyjnej nr 2576/51, ark. mapy 2,

obr. 0001 Pszów, gm. Pszów, pow. wodzisławski, woj. śląskie.

– obiekt wpisany do rejestru zabytków

ŚLĄSKI WOJEWÓDZKI
KONSERWATOR ZABYTKÓW
W KATOWICACH

Lukasz Konarzewski

